

قسط و قرض الحسنه

ریسک، بهره و تورم

ماهیت ریسک و بهره از زبان شهید محمد باقر صدر از کتاب «اقتصادنا»

در میان تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور، فروش اقساطی، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و در مقابل، تسهیلات قرض الحسنه اندک بوده است.

عقد مالی، عقدی است که بین دو طرف در مورد استفاده یا انتقال مالکیت یک مال بسته می شود و مال، هر چیزی است که در بازار ارزش معامله دارد. برخی از مهمترین عقود مالی عبارتند از:

● قرض الحسنه: عقدی است که به موجب آن، یکی از طرفین (قرض دهنده)، مقدار معینی از مال خود را به طرف دیگر (قرض گیرنده) تملیک می کند که قرض گیرنده، مثل و در غیر این صورت، معادل ارزش آن را به قرض دهنده رد می نماید.

● مشارکت مدنی: عبارت است از درآویختن سهم الشرکه نقدی یا غیر نقدی با اشخاص حقیقی و یا حقوقی متعدد به نحو مشاع و به منظور انتفاع، طبق قرارداد.

● مشارکت حقوقی: عبارت است از تأمین قسمتی از سرمایه شرکت های سهامی جدید یا خرید قسمتی از سهام شرکت های سهامی موجود.

● سلف: منظور از معاملات سلف، پیش خرید نقدی محصولات تولیدی به قیمت معین می باشد (با توجه به ضوابط شرعی).

● مضاربه: قراردادی است که به موجب آن، بانک عهده دار تأمین سرمایه (نقدی) می گردد، با قید این که طرف دیگر با آن تجارت کرده و در سود حاصله شریک باشد.

● جعاله: عبارت است از التزام بانک به عنوان «جاعل» یا «کارفرما» به ادای مبلغ با اجرت معلوم در

مقابل انجام عملی معین، طبق قرارداد. طرفی که عمل را انجام می دهد «عامل» یا «پیمانکار» نامیده می شود.

● سرمایه گذاری مستقیم: عبارت است از تأمین سرمایه لازم جهت اجرای طرح های تولیدی و طرح های عمرانی انتفاعی توسط بانک ها.

● اجاره به شرط تملیک: عقد اجاره ای است که در آن شرط شود مستأجر، در پایان مدت اجاره و در صورت عمل به شرایط مندرج در قرارداد، عین مستأجره را مالک گردد.

● فروش اقساطی: منظور از فروش اقساطی عبارت است از واگذاری عین به بهای معلوم به غیر، به ترتیبی که تمام یا قسمتی از بهای مزبور، به اقساط مساوی یا غیر مساوی در سررسید های معین دریافت گردد.

به گزارش واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران»، در میان تسهیلات اعطایی نظام بانکی کشور در سال ۸۵ فروش اقساطی و مسکن به ترتیب با ۳۴/۱ و ۲۹/۰ درصد بیشترین سهم را از کل عقود به خود اختصاص داده اند. در مقابل، سهم اندک ۳/۸ درصدی قرض الحسنه قابل توجه است که بخش عمده تسهیلات قرض الحسنه مربوط به بانک های دولتی می باشد. برعکس، حجم تسهیلات قرض الحسنه بانک ها و مؤسسات اعتباری غیر دولتی با ۴۹۷/۳ میلیارد ریال، بعد از سلف، کمترین مقدار را در میان سایر عقود تشکیل می دهد. ■

مبحث ریسک و رابطه آن با سود / بهره در نظام بانکداری غربی و امور مالی که در ۵۰ سال اخیر با تحقیقات گسترده و شواهد تجربی همراه بوده است، جایگاه پذیرفته شده ای پیدا کرده است. اما این بحث در بانکداری اسلامی مورد تجزیه و تحلیل و مطالعات گسترده قرار نگرفته است.

نگاه شهید آیت الله محمد باقر صدر در کتاب «اقتصادنا» (اقتصاد ما) جالب توجه می باشد. بر اساس مطالعات واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران»، وی پایه گذار بحث ریسک در اقتصاد اسلامی است که بخشی از این کتاب پایه گذار نظری را ذیلاً با هم می خوانیم. ولی در عمل، این دوگانگی (شرقی و غربی) مشکلاتی را برای هر دو نظام ایجاد کرده است. شاهد آن که در نظام بانکداری فعلی کشورمان، ریسک امری ناشناخته باقی مانده است. در مقابل، ریسک های گزاف در نظام بانکداری / مالی سنتی (غربی) به رفتارهای ناهنجار مانند سفته بازی سوق پیدا کرده است. متن زیر که استخراج واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصادنا» است، نگاه آن شهید را به موضوع ریسک و ارتباط آن با بهره و حتی تورم منعکس می کند. به اعتقاد ما، لازم است فقها و استادان و همه متفکرین نظام بانکداری / مالی کشور به بحث و گفت و گو در رابطه با جایگاه ریسک در اقتصاد اسلامی و رابطه آن با سود بپردازند که می تواند به یکی از نقاط تکامل نظام بانکداری کشور بینجامد. گفتنی است، به گزارش واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران»، بحث ریسک در مؤسسه تحقیقاتی وابسته به بانک توسعه اسلامی درجده، در جریان است.

ریسک حالتی است که طی آن، شخص به امری که از فرجام آن بیم دارد مبادرت می کند. در این حالت، یا شخص به علت ترس از تصمیم خود برمی گردد و یا ادامه می دهد. در هر حال، او است که راه پر بیم را برمی گزیند و با اراده آزاد، خسارت احتمالی وارده را می پذیرد. اما تا وقتی که تصمیم شخصی واقعیت خارجی پیدا نکرده، نمی تواند ما به ازای مادی مطالبه کند. ریسک نه جنبه کالا و سرمایه دارد که آسیب دیده به دیگری تسلیم و در برابر آن بهایی بگیرد و نه کار است که با بذل آن بتوان حق تملک پیدا کرد و یا اجرتی را مطالبه نمود. بسیاری از دانشمندان بالهام از اندیشه سرمایه داری، راه خطا پیموده و در توجیه و تجویز بهره به عنصر ریسک، استناد کرده و اظهار داشته اند که سود صاحب مال در عقد مضاربه نیز، از لحاظ نظری مبتنی بر عنصر مخاطره است. زیرا اگر چه ◀

تسهیلات اعطایی نظام بانکی به تفکیک عقود اسلامی و نوع بانک

میلیارد ریال، ۱۳۸۵

تسهیلات اعطایی	بانک های تجاری	بانک های تخصصی	بانک های غیردولتی و مؤسسات اعتباری	جمع کل عقود	سهم عقد از کل (درصد)
فروش اقساطی	۲۹۱،۸۰۳/۸	۵۸،۷۵۱/۳	۱۱،۶۱۶/۵	۳۶۲،۱۷۱/۶	۳۴/۱
مسکن	۱۱۱،۹۳۵/۰	۱۴۶،۸۹۵/۷	۴۸،۸۰۱/۰	۳۰۷،۶۳۱/۷	۲۹/۰
مشارکت مدنی	۶۶،۷۴۳/۲	۱۸،۵۰۰/۶	۴۰،۵۵۸/۱	۱۲۵،۸۰۱/۹	۱۱/۸
مضاربه	۵۹،۴۲۵/۲	۲،۵۹۱/۲	۲۸،۶۱۰/۵	۹۰،۶۲۶/۹	۸/۵
سلف	۴۹،۸۷۲/۲	۷،۰۱۱/۷	۳۰۵/۲	۵۷،۱۸۹/۱	۵/۴
قرض الحسنه	۳۳،۳۲۳/۳	۶۲۶/۹	۴۹۷/۳	۴۰،۸۲۲/۵	۳/۸
اجاره به شرط تملیک	۷،۱۰۱/۷	۱،۴۲۶/۰	۱۴،۷۵۵/۰	۲۳،۲۸۲/۷	۲/۲
مشارکت حقوقی	۱۲،۷۸۹/۵	۶،۰۲۳/۱	۲،۵۸۳/۴	۲۱،۳۹۶/۰	۲/۰
جعاله	۱۷،۱۶۴/۱	۱،۳۷۲/۴	۲،۲۳۰/۸	۲۰،۷۶۷/۳	۱/۹
سرمایه گذاری مستقیم	۹،۵۶۵/۰	۱۵۶/۲	۱،۷۶۱/۸	۱۱،۴۸۳/۰	۱/۱
خرید دین	۲۳۴/۱	۷۸/۲	۱،۶۸۸/۷	۲،۰۰۱/۰	۰/۲
جمع	۶۵۹،۹۵۷/۱	۲۴۹،۰۶۸/۳	۱۵۳،۴۰۸/۳	۱،۰۶۲،۴۳۳/۷	۱۰۰/۰

استخراج: ماهنامه «اقتصاد ایران» از آمارهای بانک مرکزی.